

ДИЛЬНОЗ РЎЗИЕВА

ТАЛАБАЛАРДА МИЛЛИЙ ИФТИХОР ТУЙЎУСИНИ
ШАКЛЛАНТИРИШ МУАММОЛАРИ

(методик қўлланма)

Тошкент-2006

ДИЛЬНОЗ РЎЗИЕВА

ТАЛАБАЛАРДА МИЛЛИЙ ИФТИХОР ТУЙЎУСИНИ
ШАКЛЛАНТИРИШ МУАММОЛАРИ

(методик қўлланма)

Тошкент-2006

МУНДАРИЖА

Кириш	5
Талабаларда миллий ифтихор туйғусини шакллантириш омиллари.....	7
Талабаларда миллий ифтихор тушунчасини шакллантиришдаги зиддиятлар ва уларни бартараф этиш йўллари.....	18
Талабаларда миллий ифтихор туйғусини шакллантиришнинг мақбул йўллари.....	21
Хулоса.....	30
Адабиётлар рўйхати.....	31

Қўлланмада олий таълим муассасалари талабаларида миллий ифтихор туйғусини шакллантириш ва унинг ижтимоий-педагогик аҳамияти тўғрисида сўз юритилган. Шунингдек, бу жараён муваффақиятини таъминловчи омиллар, талабаларда миллий ифтихор туйғусини шакллантиришда мавжуд бўлган айрим зиддиятлар ва уларни бартараф этишга оид тавсиялар, олий таълим муассасалари талабаларида миллий ифтихор туйғусини шакллантиришнинг психо-педагогик хусусиятлари каби масалаларнинг ёритилишига алоҳида эътибор қаратилган.

Қўлланма олий таълим муассасаларининг профессор-ўқитувчилари, талабалари, аспирант, докторант, шунингдек, шахсда миллий ифтихор туйғусини шакллантириш муаммоси билан қизиқувчиларга мўлжалланган.

ТАҚРИЗЧИЛАР

1. Педагогика фанлари доктори,
профессор	О.Мусурмонова
2. Педагогика фанлари номзоди,
доцент	Н.Нишонова
3. Низомий номидаги ТДПУ
«Умумий педагогика» кафедраси
катта ўқитувчиси	Б.Ҳасанова

КИРИШ

Турли халқ, миллат ҳамда элатларнинг ўзлигини англаши - уларнинг мустақиллиги, эркини кафолатловчи муҳим шарт саналади. Бинобарин, миллий ўзликни англаш ана шу халқ, миллат ва элатларнинг кишилиқ жамиятидаги ўрни ва, мавқеининг белгиланишини таъминлайди. Миллат вакиллариининг миллий ғурур ва ифтихор туйғусига эга бўлишлари - уларнинг миллий ўзлигини англашларининг энг муҳим омилдир.

Мустақиллик йилларида республика ижтимоий-сиёсий мустақиллигини мустаҳкамлашга бўлган эҳтиёж сезилди. Бу эҳтиёжни қондириш омилларидан бири аҳоли, шу жумладан, ёшларда миллий ифтихор туйғусини шакллантиришдир. Зеро, миллий ифтихор туйғусига эга бўлган инсон юрт мустақиллиги, халқ озодлиги йўлида кураша олади. Шу боис сўнгги йилларда ёшларда, шунингдек, олий таълим муассасаларининг талабаларида миллий ифтихор туйғусини шакллантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси мустақиллигининг 14 йиллигига бағишланган байрам тантаналарида Президент И.Каримов миллий ғурур, миллий ифтихор туйғусини шакллантириш масаласига эътиборни қаратар экан, "... бу вазифани бугунги кунда энг муҳим, энг зарур бурчимиз, деб билишимиз даркор", - деб таъкидлади.(1)

Ёшлар, шунингдек, талабаларнинг миллий ифтихор туйғусига эга бўлишлари уларнинг халқ, миллат ва ватан тарихини чуқур билишлари, аجدодларга муносиб авлод бўлиб вояга етишларини таъминлаш билан бирга ватанпарвар инсонга хос муҳим маънавий-ахлоқий сифатларни намоён эта олишлари учун ҳам шароит яратади. Зеро, ватанпарвар инсонни тарбиялаб вояга етказиш республикада амалга оширилаётган ижтимоий тарбиянинг асосий мақсади этиб белгиланган.

Олий таълим муассасалари олдида қўйилаётган ижтимоий талаблар талабаларни халқнинг бой маънавий ва интеллектуал мероси ҳамда умумбашарий қадриятлар асосида тарбиялашни тақозо қилади.

Истиқлол мафкураси миллий ғурур, миллий қадрият, бирдамлик ва ҳамжихатлик туйғуси заминида шаклланган

ватанпарварликни ҳам ўз ичига олади. Ёшларда Ватанга бўлган муҳаббат, у билан фахрланиш қанчалик кучли бўлса, уни севиш, юксак даражада эъзозлаш ҳисси кучайса, ҳар бир инсон ўз ватани тарихи, миллий тил, маданият, урф-одатлар, анъаналар ҳамда кадриятларнинг моҳиятини чуқур англаса, миллат тақдири ва истиқболи ҳақида қайғуриш туйғусига эга бўлса, мустақиллик шунчалик мустаҳкам ва барқарор бўлади.

Ҳозирги даврда мустақилликни мустаҳкамлаш, истиқлол сари ишонч билан боришда шахс маънавиятини шакллантириш асосий йўналишлардан ҳисобланади. Етук маданиятли инсонгина истиқлол мафкураси ғояларини ўзлаштириб, уларга қатъий амал қилган ҳолда ижтимоий фаолиятни амалга оширади. Миллат маънавиятини тиклаш ва ривожлантиришда миллий онг, тил ва маданият етакчи ўрин тутди. Улардан самарали фойдаланиш талабаларда миллий ҳис-туйғу, ғурур ва ифтихорни ўстириш, шунингдек, миллий ўзликни англаш туйғусини шакллантиришга хизмат қилади.

Талабаларда аجدодлар, шунингдек, бугунги давр қаҳрамонларининг фаолияти, жаҳон цивилизациясига қўшган ҳиссаси, маданияти, санъати, фан-техника, ишлаб чиқариш соҳаларида эришилаётган ютуқлари билан фахрланиш, ғурурланиш, миллий ифтихор туйғусини қарор топтириш узлуксиз таълим тизими олдида қўйилаётган муҳим ижтимоий вазифалардандир.

Ушбу қўлланмани тайёрлашдан мақсад, олий таълим муассасалари талабаларида миллий ифтихор туйғусини шакллантиришдаги мавжуд зиддиятлар, уларни бартараф этиш йўллари борасида тавсиялар ишлаб чиқиш ва уларни шу масала билан қизиқувчиларга етказиш, шунингдек муаммонинг психологик ва педагогик томонларини ўрганишдан иборат.

ТАЛАБАЛАРДА МИЛЛИЙ ИФТИХОР ТУЙЎУСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ОМИЛЛАРИ

Олий таълим муассасаларининг талабаларида миллий ифтихор туйғусини шакллантириш муаммоси ижтимоий характерга эга. Бинобарин, талабаларда миллий ифтихор туйғусини шакллантириш уларни Ватан равнақи, юрт ободлиги ва халқ фаровонлиги йўлида фидокорона меҳнат қилишга ундайди. Шунингдек, талабаларда ўзи яшаётган жамиятда тинчлик ва хавфсизликнинг барқарор бўлиши йўлида курашиш, турли миллат ва элатга мансуб кишилар ўртасидаги ўзаро иноқликнинг қарор топишига ўз улушини қўшишга интилиш кўникмаларининг шаклланиши ҳамда миллат вакили сифатида ўз кадр-қимматини англаб етишларини таъминлайди.

Собиқ Шўро тузуми даврида «Буюк Совет халқини шакллантириш» Концепциясининг амал қилганлиги манбаларда миллий туйғу ва шахсда уни шакллантириш масаласи ҳақида сўз юритиш имкониятини бермади, аксинча, бундай ҳаракат «миллатчиликнинг ёрқин кўриниши» сифатида баҳоланди. В.И.Ленин ўзининг «Буюк русларнинг миллий ифтихори тўғрисида» («О национальной гордости Великороссов») номли мақоласида «Биз великорус пролетариатимиз» деган ғояга алоҳида урғу беради, ҳамда рус пролетариатининг кучини юқори баҳолайди: «Рус ишчиси барча демократик элементларидан аввал қўзғалади, абсолютизм (мутлоқ ҳокимият)ни ағдаради ва рус пролетариатини (барча мамлакатлар пролетариати билан ёнма-ён) ғалабаси муқаррар бўлган коммунистик инқилоб сари сиёсий курашларнинг очиқ йўлига томон олиб боради». Шу ўринда В.И.Ленин «Миллий ифтихор бизга керак эмас» дея пролетариат интернационализмини ёқлайди.

Шахснинг миллий ўзликни англаш, миллий ифтихор туйғусига эгаллиги кишиларни барча даврларда ҳам миллат ва Ватан шаънини ҳимоя қилиш, унинг манфаатлари йўлида курашишга рағбатлантира олган. Кўп миллатли мамлакатда «ягона совет халқи»ни шакллантириш Концепцияси ғояларига кўра собиқ Иттифоқ даврида миллий ўзликни англаш, миллий ғурур ва миллий ифтихор масалаларининг

тадқиқ этилишига ижтимоий-сиёсий қарашлар йўл бермади. Турли халқларнинг миллий мустақилликка эришуви туфайли миллийликни англаш, миллий туйғуга эга бўлиш асосида миллатнинг индивидуаллиги ва миллий маданиятнинг ўзига хослигини сақлаб қолишга бўлган интилиш кучайди.

Талабаларда миллий ифтихор туйғусини шакллантириш узок муддатли, тизимли ва изчил ёндашувни талаб этувчи педагогик фаолият жараёнидир. Бу жараён баркамол шахс ва малакали мутахассисни тарбиялаш борасидаги ижтимоий мақсадни амалга ошириш борасидаги яхлит жараённинг муҳим таркибий қисми саналади.

Олий таълим муассасалари талабаларида миллий ифтихорни шакллантиришда қуйидаги омилларнинг устувор ўрин тутишига ишонч ҳосил қилдик:

1. Субъектив омиллар:

- жамиятда соғлом муҳитнинг қарор топганлиги, шахснинг ўзлигини англашига ёрдам берувчи ғояларнинг етакчи ўрин тутиши;
- кишилиқ муносабатларининг янгича мазмун касб этиши;
- миллий қадриятларнинг қайта тикланиши, уларни бойитиш йўлида муайян ҳаракатларнинг ташкил этилиши;
- миллий ва умуминсоний қадриятларнинг уйғунлигига эришиш;
- ижтимоий муносабатларда инсонпарварлик, демократик ғояларнинг акс этилиши;
- олий таълим муассасалари талабаларида миллий ифтихор туйғусини шакллантиришда оила, ўқув юртлари ва кенг жамоатчилик иштирокининг таъминланишига эришиш;
- шахс онгини шакллантиришга оид умумбашарий тажрибаларни ўрганиш ва улардан фойдаланиш;
- олий таълим муассасалари талабаларида миллий ифтихор туйғусини шакллантиришга эътиборнинг қаратилганлиги;
- маънавий-маърифий ишларни ташкил этишда талабаларнинг истак ва хоҳишларини инобатга олиш, унда ҳар қандай зўрлик ва мажбурловлардан воз кечиш; талабаларда миллий ифтихорни англаш эҳтиёжининг юзага келганлиги;
- талабаларда миллий ифтихор туйғусини шакллантиришда дунёқараши кенг, ҳаётий тажрибаси бой, моҳир нотик, мустаҳкам

эътиқод ва ўзгаларга ибрат бўла олувчи ҳаёт тарзига эга педагогларнинг кучларига таяниш ва уларнинг имкониятларидан самарали фойдаланиш чора-тадбирларининг кўрилганлиги;

- олий таълим муассасаларининг талабаларида миллий ифтихор туйғусини шакллантиришнинг мукаммал тизими (мазмун, шакл, метод ва воситалари)нинг яратилганлиги;

- олий таълим муассасалари талабаларида миллий ифтихор туйғусини шакллантириш андозасининг яратилганлиги ва ҳоказолар.

П.Объектив омиллар:

- олий таълим муассасаларида маънавий-маърифий ишларнинг самарадорлигини оширишга имкон берувчи замонавий илм-фан, техника, технология ва маданият ютуқларига асосланган моддий базанинг мавжудлиги;

- шахсда миллий ифтихор туйғусини шакллантирувчи ғоялар сингдирилган ўқув манбалари (ўқув дастури, қўлланма, дарслик, дидактик материаллар ҳамда кўргазмали қуроллар)нинг яратилганлиги;

- олий таълим муассасалари талабаларида миллий ифтихор туйғусини шакллантиришда ахборотли технологиялар (оммавий ахборот воситалари – газета, журнал, радио, телевидение ва компьютер)хизматидан фойдаланишнинг йўлга қўйилганлиги ва бошқалар (1-чизмага қаранг).

Олий таълим муассасалари талабаларида миллий ифтихор туйғусини шакллантиришда ижтимоий муҳит ва унинг мазмуни ўзига хос аҳамиятга эга. Зеро, талабаларнинг умумий шаклланишига таъсир этгани каби уларда миллий ифтихор туйғусининг қарор топишида ижтимоий таъсирлар етакчи ўрин тутади.

Мустақиллик йилларида Ўзбекистон Республикасида шахснинг ҳар томонлама етук, баркамол бўлиб шаклланишини таъминловчи муҳитнинг яратилишига эътибор қаратилди ва бу йўлда кенг кўламли ҳаракат бошлаб юборилди, унинг ҳуқуқий асослари ишлаб чиқилди. Бироқ, педагогика назарияси ва амалиётидан бизга яхши маълумки, талабаларда миллий ифтихор туйғусининг шакллантирилишига сезиларли таъсир этувчи яна бир муҳит мавжудки, айтилиши вақтда уни ғоявий жиҳатдан такомиллаштириш зарур. Ачинарли жиҳати шундаки, кўп ҳолатларда микромуҳитнинг енгил-елпи ҳаёт кечириш, осон йўл

Талабаларда миллий ифтихор туйғусини шакллантириш омиллари

билан моддий фаровонликка эришиш каби ғояларга эга бўлишини педагогик, психологик ва фалсафий йўналишларда олиб борилган қатор тадқиқотларнинг натижалари кўрсатмоқда.

Олий таълим муассасалари талабаларида шаклланганлигини аниқлаш учун миллий ифтихор тушунчасининг моҳиятини англаб олиш талаб этилади. Шу сабабли унинг манбаларда ёритиш ҳолатини таҳлил қилиш асосида талабаларда миллий ифтихор туйғусининг шаклланганлик даражасини аниқлашга ёрдам берувчи мезонларни яратишга уриниб кўрамиз.

А.Иброҳимов, Х.Султонов ва Н.Жўраевларнинг фикрларига кўра «шахс ғурури – бу фахр», «миллий ғурур – бу ифтихор» бўлиб, улар гарчи бир-бирларига яқин маъноларни англатсада, бир вақтнинг ўзида бир-биридан маълум даражада фарқланувчи тушунчалар эканлиги таъкидланади. Бу ўринда қуйидаги фикрни илгари сурадилар: «Миллий ифтихор миллат ўзини яхлит ижтимоий бирлик эканлигини онгли равишда ҳис қилишидир. Бу шундай бир кучли руҳий ҳолатки, у туфайли тарихий бирлик, қон-қариндошлик, тил, маданият, маънавият, иқтисодий ҳаёт ва келажак бирлиги миллат вакилларининг қалбидан чуқур ўрин олади»¹. «Миллий ифтихор туйғуси – ўз миллий мансублигидан фахрланиш имконияти. Миллий ифтихор туйғуси ўз миллатининг бой тарихи, маданий ва маънавий меросидан, унинг жаҳон цивилизациясига қўшган ҳиссасидан ғурурланиш имконияти. Миллий ифтихор туйғуси – ўзлигини англаш ва ўзгаларни тушунишга даъват этувчи қудратли куч»².

Кўриниб турибдики, муаллифлар бу ўринда ғурур тушунчасини шахсга, ифтихор тушунчасини миллатга хос туйғу сифатида эътироф этадилар. Айнан мана шу ҳолат улар ўртасидаги фарқни кўрсатувчи кўрсаткич сифатида қабул қилинади. Ҳар икки тушунчага берилган таърифдан ғурур тушунчаси индивидуаллик, ифтихор тушунчаси эса ижтимоийлик хусусиятига эга бўлади, деган хулосага келиш мумкин.

Бу туйғу шахсда қуйидаги шаклларда намоён бўлади:

- миллатнинг ютуқлари, обрў-эътибори билан фахрланиш, унинг муаммоларига бефарқ бўлмаслик;
- халқи, миллатининг тақдири учун жонкуяр бўлиш;

¹ Иброҳимов А., Султонов Х., Жўраев Н. Ватан туйғуси. — Тошкент, Ўзбекистон, 1996. 29—30 — бетлар.

² Ўша асар, 288 — бет.

- ўз миллатининг моддий-маънавий меросини асраб-авайлаш;
- халқ одатлари, анъаналари, қадриятларини ҳурмат қилиш, уларни бойитиш ва такомиллаштириш тўғрисида қайғуриш;
- халқи, миллатига меҳр-муҳаббатини амалий фаолиятда намоён қилиш.

Миллий ғурур, миллий ифтихор ўзи мансуб бўлган миллат, халқнинг равнақи, тараққиёти учун курашишнигина эмас, шу билан бирга ўзга миллатга мансуб кишиларга ҳурмат-эҳтиром кўрсатишни тақозо қилади. Бундай туйғуга эга маънавий етук киши миллийликни миллатчиликдан, ҳақиқий миллий ғурурни миллатпарастликдан фарқлай олади, бошқа миллат вакилларининг иззат нафси ва ғурурини камситмайди. Шунингдек, миллий ғурур ва ифтихор туйғусига эга инсонда миллий ўзликни англаш туйғуси шаклланади.

Мустақиллик кишилар миллий ғурурини ошириб, уни халқ, Ватан, аجدодлар хотираси олдидаги масъулиятни ҳис қилишдек мазмун билан бойитмоқда. Бундай шароитда ўзбек халқининг мустақиллигидан фахрланиш, жамиятда озод, фаровон ва эркин ҳаётни яратиш йўлида меҳнат қилиш, фаоллик кўрсатиш, жаҳон ҳамжамияти томонидан илм-фан, техника ютуқлари, илғор технологиялардан фойдаланиш миллий ифтихор туйғусини шакллантирадиган, ривожлантирадиган омиллардир. Бу эса, ўз навбатида, кўп жиҳатдан ўсиб келаётган ёш авлоднинг кучи, салоҳияти, бунёдкорлик фаолиятини белгилайди, уларни соғлом миллий ғурур, миллий ифтихор туйғусини шакллантириш учун тинмай изланишга сафарбар этади. Бу сафарбарлик ва миллий ифтихорни ўсиб келаётган ёш авлодда қарор топтириш учун олий таълим тизими катта имкониятларга эга. Чунки бугунги кунда ушбу масканларда ўзбек халқининг ўтмиши, аجدодларнинг бой маънавий мероси, бугунги бунёдкорлик фаолияти кенг кўламда ўргатилмоқда.

Миллий ифтихор туйғуси миллий мансубликни чуқур англаш, уни эъозлашга маънавий-руҳий жиҳатдан келиб чиққан эҳтиёж маҳсулидир. Миллий ифтихор, энг аввало, ўзлигини англаш, миллий равнақни таъминлаш йўлидаги хатти-ҳаракат, ўз миллати истикболи олдида масъулликнинг беқиёс намунасидир. Миллий ифтихор туйғусига эга бўлган ҳар бир киши ўз миллати ўтмишини яхши билган, қадрлай олган ва айни пайтда уни янгича шароитлар, ҳолатларда бойитиб

борадиган баркамол шахсдир. Шу билан бир қаторда ўсиб келаётган ёш авлод бошқа миллатлар миллий анъаналари, санъати ва маданиятини ҳурмат қилиш қобилияти, уларни англаш салоҳиятига эга бўлмоғи лозим.

Талабаларда миллий ифтихорни шакллантириш улар онгига миллат тақдири, бугуни ва эртанги кунига ишонч, у томонидан яратилган маданиятдан фахрланиш, уни асраш ва бойитиш йўлида меҳнат қилиш ғояларини сингдиришдан иборат.

Миллий ғурур, ифтихор ҳамда миллий ўзликни англаш туйғулари негизида қуйидаги фазилатлар кўзга ташланади:

- 1) халқининг тарихий хотирасига ҳурмат;
- 2) миллатнинг ижтимоий-маънавий ҳаёти, миллий мероси, урф-одат ва анъаналари, кадриятлари, руҳияти ҳақидаги мустаҳкам билимларга эга бўлиш;
- 3) халқ ижтимоий-маънавий ҳаётини янада ривожлантириш, миллий мерос, урф-одат ва анъаналари, кадриятларни асраб-авайлаш, уни бойитиш кўникма ва малакаларига эга бўлиш;
- 4) уларни онгли равишда баҳолаш;
- 5) маънавий ҳис-туйғуларнинг ижобий бўлишига эришиш;
- 6) ўзини онгли равишда бошқариш;
- 7) Ватан туйғуси билан яшаш, унинг тараққиётига ўз ҳиссасини қўшиш;
- 8) она тилини эъзозлаш;
- 9) бошқа миллатларни ҳурмат қилиш, уларнинг маданияти ва миллий кадриятларига онгли ёндашиш.

Бу таснифга таянган ҳолда «миллий ифтихор» туйғусига эгалик асосида акс этувчи фазилатлар мажмуи белгиланди. Бизнинг назаримизда бу тасниф қуйидагича:

- 1) халқ тарихидан тўла хабардорлик, миллатнинг ўтмиши, тарихига бўлган ҳурмат;
- 2) унинг шонли саҳифалари тўғрисидаги маълумотларга эга бўлиш, шиддатли тарихий ўзгаришлар даврида ҳам миллатнинг маънавий-ахлоқий қарашлари, эътиқодидан воз кечмаганлигидан ғурурланиш;
- 3) миллатга хос бўлган ижтимоий руҳият, унинг ижобий кўринишлари ва миллий турмуш тарзининг ўзига хослигидан фахрланиш;

4) миллий маданиятнинг жаҳон халқлари цивилизациясига қўшилган ҳисса эканлигини англаш;

5) миллий урф-одат, анъана ва қадриятларнинг мазмунини чуқур англаган ҳолда уларни асраш ва янада бойитиш йўлидаги ҳаракатни ташкил этиш;

6) она тилининг миллат нишони, ғурури эканлигини ҳис қилиш;

7) миллат эрки ва Ватан мустақиллиги учун курашиш, тинчликни таъминлаш бебаҳо миллий қадрият эканлигини англаш.

Халқ тарихидан тўла хабардор бўлиш талабаларга миллий мансублик, миллатнинг ўтмиши, тарихининг ўзига хослигига оид маълумотларга эга бўлиш имконини беради. Зеро, ўз халқи тарихини англамаган инсон ўзининг жамиятдаги ўрни, турли миллатлар орасидаги мавқеини белгилай олмайди. Ижтимоий мавқега эга бўлмаган инсон эса мустақил фикрлай, турли вазиятларда ўзи қарор қабул қила олмайди. Шу боис у қарамлик, мутеълик ва қуллиққа маҳкум бўлади.

Миллатнинг шонли саҳифалари тўғрисидаги маълумотларга эга бўлиш, шиддатли тарихий ўзгаришлар даврида ҳам миллатнинг маънавий-ахлоқий қарашлари, эътиқодидан воз кечмаганлигидан ғурурланиш инсонда келажакка бўлган ишонч ҳиссини уйғотади. Келажакка ишонч шахсда руҳий бардамлик, тетикликни тарбиялайди, мураккаб, ўта қийин вазиятларда ҳам таҳликага тушмаслик, вазиятдан чиқа олиш учун ҳаракат қилишига туртки беради.

Миллатга хос ижтимоий руҳият унинг бугуни ва эртанги кунининг мазмунини яратишга хизмат қилади. Миллий руҳият ўз навбатида ижтимоий турмуш тарзининг шаклланиши учун асосдир. Бу ўринда миллат руҳиятига хос ижобий жиҳатларни ажрата олиш, уларни такомиллаштириш, шу билан бирга салбий ҳолатларни бартараф этиш миллатнинг ҳар томонлама тараққий этиши учун замин яратади.

Ўзбек халқининг маънавиятида миллатнинг ўтмиши, ҳозирги куни ўз ифодасини топган. Мустақил Ўзбекистон маданиятнинг барча йўналишларида жаҳоншумул кашфиётларни ярата олган минглаб алломаларни етиштириб берган ўлка ҳисобланади. Улар умумбашарий аҳамиятга эга маърифатнинг шаклланишига ўзларининг муносиб ҳиссаларини қўшганлар. Шунинг учун ҳам

Ўзбек миллий-маънавий мероси жаҳон маданиятининг ажралмас қисми, узвий бўлагидир.

Миллий маданият миллат тарихининг маҳсулдорлигини кўрсатувчи омил ҳисобланади. Турли миллий маданиятлар асосида жаҳон цивилизацияси таъминланади. Бир миллатнинг жаҳон цивилизациясига қўшган ҳиссаси у томонидан яратилган маданият билан белгиланади. Миллатнинг жаҳон цивилизациясига қўшган ҳиссасини англаш, миллий маданият асосларидан хабардорлик инсонда ўзига хос ғурур, ифтихорни юзага келтиради.

Миллий урф-одат, анъана ва қадриятлар, уларда илгари сурилган ғоялар инсон руҳиятининг шаклланиши, унда маънавий-ахлоқий сифатларни тарбиялашга хизмат қилади. Миллийликни белгиловчи омиллардан бири урф-одат, анъана ва қадриятлардир. Шу сабабли инсон ҳам миллат вакилларида бири сифатида миллий урф-одат, анъана ва қадриятларни асраш, уларни янада бойитиш тўғрисида қайғуриши зарур. Ўз навбатида миллий урф-одат, анъана ва қадриятлар ғояларининг миллат равақи, инсоният тараққиётига хизмат қилиши билан фахрланиш талабаларнинг миллий ифтихор туйғусига эга бўлишларини таъминлайди. Ўқув-тарбиявий ишларни ташкил этишда талабаларни миллий урф-одат, анъана ва қадриятларни асраш, уларни бойитиш учун ҳаракат қила олиш кўникмаларини тарбиялашга эътиборни қаратиш мақсадга мувофиқ.

Марказий Осиёда яшаб ижод этган буюк алломаларнинг шахс камолоти ва уни таъминлаш тўғрисидаги қарашлари замонавий босқичда жаҳон таълими учун муҳим асосдир. Миллий педагогик қадриятларини мавжуд шароитда демократик қадриятлар билан уйғунлаштириш, таълим мазмунига инсонпарварлик ва демократик ғояларни сингдириш, ўқув жараёнига илғор технологияларни татбиқ этиш, таълим-тарбия самарадорлигини ошириш давр талабидир. Шу сабабли Ўзбекистон Республикаси мустақил давлат мақомига эга бўлгандан кейин истиқлол талаблари, қурилажак ҳуқуқий демократик давлат, адолатли, инсонпарвар жамиятга мос кадрлар тайёрлашга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Ўзбек халқи мустақилликка эришгани туфайли ўтмиш авлодлар қолдирган бой маънавий-маданий меросни ўрганиш ва қайта тиклашга мушарраф бўлмоқда.

Фан ва маданият намоёндаларининг асарларида ифодаланган маънавий-ахлоқий ғоялар ҳам инсонлар руҳияти ва маънавияти

тараққиётида, ёшларда эзгулик ва ифтихор туйғусининг ривож топишида муҳим восита бўла олади.

Миллатнинг миллат эканлигини белгиловчи муҳим омиллардан бири унинг миллий тилга эгаллиги ҳисобланади. Миллий тилнинг равнақи миллат куч-қудратидан далолат беради. Турли маданиятлар интеграцияси юзага келаётган бир шароитда миллий тилни сақлаб қолиш, уни янада бойитиш долзарб вазифа. Шу сабабли олий таълим муассасаларида талабаларда миллий тилга бўлган ҳурматни қарорни топтириш, унинг мазмунан саёзланишига йўл қўймаслик зарур. Ўқув фанлари, шу билан бирга тарбиявий ишлар воситасида миллий тил имкониятларидан талабаларни хабардор қилиб бориш кутилган натижаларни беради, уларда миллий ифтихор туйғусини шакллантиради.

Миллатга хос бўлган маънавий қадриятлар орасида халқ эрки ва Ватан мустақиллиги учун курашиш, тинчликни таъминлаш асосий ўринни эгаллайди. Тарихдан маълумки, эрк ва озодлик йўлида курашиш ҳаётий мақсад ҳисобланган. Талабаларни аждодларга хос ана шундай фазилатларга эга бўлишларига эришиш, уларга халқ қаҳрамонларининг жасоратлари тўғрисида маълумотлар бериш, бу йўлда таъсирчан воситалардан фойдаланиш мақсадга мувофиқ (2-чизмага қаранг).

Талабаларда миллий ифтихор туйғусини шакллантириш жараёнининг мазмунини қуйидагича ифодалаш мумкин: талабаларда миллий ифтихор туйғусини шакллантириш ижтимоий зарурият бўлиб, бу муаммонинг ҳал этилиши миллий мустақилликни мустаҳкамлаш ва миллатнинг халқаро майдондаги обрўсини оширишга хизмат қилади. Ўқув фанларининг талабаларда миллий ифтихор туйғусини шакллантириш имкониятини аниқлаш, педагогик шарт-шароитлар, омилларни ўрганиш, таълим ва тарбиявий ишлар мазмунида бу масаланинг акс этишига эришиш, тарбиявий ишларни талабалар ўртасида миллий ифтихор туйғусини шакллантирувчи ғояларнинг тарғиб этилишига қаратиш зарур. Шу билан бирга ўқув-тарбия жараёнида талабаларнинг миллий ифтихор туйғусига эга бўлишларига ёрдам берувчи самарали шакл, метод ва воситаларни белгилаш ҳам муҳимдир. Талабаларнинг миллий ифтихор туйғусига эгаллик даражалари аниқ белгиловчи мезонлар асосида узлуксиз равишда ўрганилиб борилиши лозим.

Миллий ифтихор туйғусининг таркиби

Олий таълим муассасаларида талабаларнинг миллий ифтихор туйғусига эга бўлишларини таъминлашда микро ва макромухитларнинг таъсири кучлидир. Шу боис талабалар мансуб бўлган муҳитда ижтимоий соғлом муносабатларнинг қарор топишига эришиш ниҳоятда муҳим.

Демак, олий таълим муассасаларида талабаларнинг миллий ифтихор туйғусига эга бўлишларини таъминлашда бу жараёни яхлит ташкил этиш, унда ҳар бир самарали омилдан мақсадли фойдаланиш, имкониятларни кўра олиш ва уларнинг самарадорлигини баҳолаш муҳим аҳамиятга эга.

ТАЛАБАЛАРДА МИЛЛИЙ ИФТИХОР ТУЙЎУСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШДАГИ ЗИДДИЯТЛАР ВА УЛАРНИ БАРТАРАФ ЭТИШ МУАММОЛАРИ

Педагогик кузатишлар олий таълим муассасалари талабаларининг кўпчилиги ўзларида миллий ифтихор, миллий ғурур туйғуларининг шаклланишига нисбатан бефарқ эканликлари, ёки бу каби сифатларнинг паст даражада ривожланганлигини кўрсатди. Тажриба-синов ишларини олиб боришда бу ҳолат мавжудлиги сабаби ўрганилди. Талабалар фаолиятини бевосита кузатиш, улар билан ўтказилган суҳбат, баҳс-мунозара ва сўровларнинг натижалари бу сабабларни аниқлашга ёрдам берди. Олий таълим муассасалари талабаларида миллий ифтихор туйғусини шакллантиришдаги зиддиятлар қуйидагилардан иборат:

1. Хусусий фанларнинг имкониятлари билан уларни ўқитиш жараёнида талабаларга миллий қадриятлар, уларнинг ижтимоий аҳамияти, ўзбек халқининг жаҳон илм-фани ва цивилизациясига қўшган ҳиссаси ҳақидаги маълумотларни беришга жиддий эътибор қаратилмаётганлиги ўртасидаги зиддият.

2. Олий таълим муассасаларининг умумуниверситет (умуминститут), факультет ҳамда гуруҳ маънавият ва маърифат ишлари бўйича ишлаб чиқилган тарбиявий тадбирлар режасида талабаларда миллий ифтихор туйғусини шакллантиришга оид тадбирларни ташкил этишнинг кўзда тутилиши билан амалда бундай тадбирларнинг етакчи ўрин тутмаётганлиги (ёки уларнинг ғоявий жиҳатдан саёзлиги) ўртасидаги зиддият.

3. Оммавий ахборот воситаларининг кучли тарбиявий имкониятлари билан уларнинг ёшларда миллий ифтихор туйғусини шакллантиришдаги ролининг мавжуд ҳолати (унинг юқори эмаслиги) ўртасидаги зиддият.

4. Ёшлар онгига кучли таъсир этувчи мусиқа ва кино санъатининг тарбиявий имкониятлари билан замонавий мусиқа ва кино санъати намуналарининг аксарияти бугунги кун талабларини тўла қондира олмаётганлиги ўртасидаги зиддият.

5. Ёшларнинг турли соҳаларда жасорат, қаҳрамонлик ҳамда юксак ирода намунасини кўрсатаётган шахсларнинг яшаш тарзи, ҳатти-ҳаракатлари, фаолиятига тақлид қилиш хусусиятлари билан

ишлаб чиқариш ва ижод соҳаларида самарали фаолият юритаётган бугунги кун қаҳрамонларини ёшларга таништиришда етарли даражада фаоллик кўрсатилмаётганлиги ўртасидаги зиддият.

6. Оилада ёшларнинг миллий қадриятлар, энг муқаддас оилавий анъаналар, шунингдек, миллий маънавий-ахлоқий қарашлар асосида тарбиялашда юксак самарадорликка эришиш ҳақидаги давр синовидан ўтган педагогик хулоса билан айна вақтда аксарият оилаларда ушбу масалаларга жиддий эътибор берилмаётганлиги ўртасидаги зиддият.

7. Ёшларнинг ватанпарварлик ва ҳарбий ватанпарварлик ғояларини тадбиқ этувчи тадбирларда фаол иштирок этишга бўлган қизиқишлари билан бугунги кунда ватанпарварлик ғояларини тарғиб этувчи тадбирларни ташкил этиш анъанасининг тобора унутилиб бораётганлиги ўртасидаги зиддият.

8. Давлат сиёсати даражасида ёшлар онгида ғоявий бўшлиқ юзага келишининг олдини олишга қаратилган ижтимоий ҳаракатнинг амалга оширилаётганлигига қарамай улар эътиборини миллий муаммолардан четга тортиш эвазига уларнинг онгига ягона исломий мақсад-халифалик давлатини барпо этиш ва жамиятни диний тамойиллар асосида бошқариш «олий бурч эканлиги» тўғрисидаги ғояларни сингдиришга қаратилган «ахборот хуружи»нинг олиб борилаётганлиги ва бу хавфнинг тобора кескинлашаётганлиги ўртасидаги зиддият.

9. Хорижий мамлакатлар ва республика олий таълим муассасалари талабалари (умуман ёшларда) миллий ифтихор туйғусини шакллантиришга оид тўпланган тажрибаларнинг педагогика амалиётига жадал жорий этиш тўғрисидаги фикрларнинг турли илмий анжуманларда илгари сурилаётганлигига қарамай бу йўлда ханузгача сусткашликка йўл қўйилаётганлиги ўртасидаги зиддият.

10. Ёшларда миллий ифтихор туйғусини шакллантиришнинг психологик-педагогик ва фалсафий жиҳатларини яхлит ҳолда ўрганишда ижтимоий зарурият юзага келган бўлсада, бугунги кунга қадар бу масаланинг тўла ҳал этилмаганлиги, унинг самарали йўллари аниқланмаганлиги, омиллари ва воситаларининг етарли даражада ўрганилмаганлиги ва ҳоказолар.

Олий таълим муассасаларининг талабаларида миллий ифтихор туйғусини шакллантириш жараёнида кўзга ташланувчи зиддиятларни бартараф этишнинг йўллари қуйидагилардир:

1. Хусусий фанларни ўқитиш жараёнида талабаларга миллий кадриятлар, уларнинг ижтимоий аҳамияти, ўзбек халқининг жаҳон илм-фани ва цивилизациясига қўшган ҳиссаси ҳақидаги маълумотларни беришга жиддий эътибор қаратиш.

2. Тарбиявий жараёнда талабаларда миллий ифтихор туйғусини шакллантиришга хизмат қилувчи тадбирларнинг етакчи ўрин тутиши ҳамда ташкил этилаётган тадбирларнинг ғоявий жиҳатдан юксак савияда бўлиши учун барча имкониятларни ишга солиш.

3. Олий таълим муассасаларининг талабаларида миллий ифтихор туйғусини шакллантириш жараёнида оммавий ахборот воситалари хизматидан самарали фойдаланиш ва уларнинг ролини ошириш, ана шу мақсадда оммавий ахборот воситалари билан кенг жамоатчилик ўртасида ижодий ҳамкорликка эришиш, уларнинг фаолиятига жамоатчилик баҳосини бериш тизимини ишлаб чиқиш ва бу тизимнинг тўлақонли ишлашини таъминлашга эришиш.

4. Бош ғояси маиший муаммолардангина иборат бўлиб, ғоявий савияси ва ижро маҳорати паст бўлган мусиқа ва кино санъати намуналарининг оммавий ахборот воситалари саҳифаларидан ўрин олишига нисбатан жамоатчилик таъсирини ўтказиш, шу билан бирга газета ва журналларда имкони борича кўпроқ ижтимоий онг ва шахс дунёқарашини бойитиш, фуқароларда фикрлаш лаёқатини шакллантириш, маиший биқиқликдан холи бўлиш орқали ижтимоий фаолликни қарор топтиришга оид мақолаларнинг чоп этилишини таъминлаш.

5. Ишлаб чиқариш ва ижод соҳаларида самарали фаолият юритаётган замона қаҳрамонларини ёшларга таништиришга алоҳида эътибор қаратиш ва бу йўлда фаоллик кўрсатиш.

6. Ёшларда умуммиллат ва жамият манфаатларини шахсий манфаатлардан юқори қўя олишлари, жамият ва миллат олдидаги инсоний бурчларини тўлақонли англашлари, халқ бахт-саодати ҳамда юрт фаровонлиги йўлида меҳнат қилишларига эришиш учун психологик ва педагогик шароит яратиш.

7. Ёшлар ўртасида ватанпарварлик ва ҳарбий ватанпарварлик ғояларини тарғиб этувчи тадбирларнинг кенг кўлам ва юксак савияда ташкил этиш анъанасини қайта тиклаш.

8. Хорижий мамлакатлар ва республика олий таълим муассасаларининг талабалари (умуман ёшларда) миллий ифтихор туйғусини шакллантиришга оид тўпланган тажрибаларни

ўрганиш, уларда илгари сурилаётган илғор қарашларни умумлаштириш, уларни оммалаштириш чора-тадбирларини ишлаб чиқиш.

9. Ёшларда миллий ифтихор туйғусини шакллантиришнинг психологик-педагогик ва фалсафий жиҳатларини яхлит ҳолда ўрганилишига эришиш, мазкур жараёни ташкил этишнинг самарали йўллари, омиллари ва воситаларини етарли даражада ўрганиш (3-чизмага қаранг).

Юқорида кўрсатиб ўтилган ҳолатларнинг қарор топиши, шунингдек, таълим-тарбия жараёнида талабаларда миллий ифтихор туйғусини шакллантириш масаласига алоҳида эътибор қаратилиши бу жараён муваффақиятини таъминлайди.

ТАЛАБАЛАРДА МИЛЛИЙ ИФТИХОР ТУЙЎУСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ МАҚБУЛ ЙЎЛЛАРИ

Мустақиллигимизга муносиб, жаҳон таниган аждодларимизга лойиқ, собитқадам, маънавияти юксак баркамол инсонни тарбиялаш жараёнида жамият ривожланишига монанд ўзгаришларнинг психологик табиатини англаш ва уларга мос келадиган чора-тадбирларни аниқ белгилаш катта аҳамиятга эгадир. Чунки, мустақил юртимизда амалга оширилаётган улкан бунёдкорлик ишлари баркамол шахс камолоти учун яратилаётган шарт-шароитлар унинг ўзлигини англаб бориши ва ўз устида чуқур ишлаган тарзда Ватан равнақи ҳамда юрт тараққиёти учун сидқидилдан меҳнат қилиш мақсадида бутун имкониятларини, ақлини сафарбар этишга ундайди. Ислохотлар ва уларнинг том маънодаги моҳиятини эса биринчи навбатда ёшларнинг илғор вакиллари бўлмиш талабалар англайдилар. Ёш авлодни янгича таълим стандартлари асосида, қалбида Ватанга муҳаббат, унинг келажакига ишонч, миллий ифтихор туйғуси жўш урган мутахассислар қилиб тарбиялаш иши олий ўқув юртларида таҳсил олаётган ёшларга таълим бериш ва уларни тарбиялашнинг энг самарали усулларини амалиётга жорий этиш ҳамда шу орқали миллатимиз равнақига хизмат қилувчи миллий истиқлол ғоясини

онгга сингдиришга оид муҳим қонуниятларни билиш мақсадга мувофиқдир.

3-чизма

Талабаларда миллий ифтихор туйғусини шакллантириш йўллари

Ўзбекистонда таълим тизимининг асосий мақсад ва моҳиятидан келиб чиқиб шуни эътироф этиш мумкинки, ёшлар онгига мустақилликни мустаҳкамлаш, халқи билан фахрланиш, миллий ифтихор туйғуларини сингдиришда “профессор-талаба”, “тарбияловчи-тарбияланувчи” муносабатларида жамиятда озод ва обод Ватанни, эркин ва фаровон ҳаётни барпо этиш бевосита талаба-ёшларга боғлиқлигини тушунтириришдир. Буни амалга ошириш учун эса ҳар бир дарсда уларнинг келажагига боғлиқ барча фанларга ихлос қўйиш, қизиқиш кўникмаларини ҳосил қилишга эътиборни кучайтириш лозим бўлади.

Иқтисодиёт йўналишида таҳлил олаётган талабаларга Ватанимиз келажагига хизмат қилишда мутахассислик фанларининг ўрни ва аҳамиятини тушунтириш учун, албатта, ёшларимиз онгида мустақилликка меҳр, миллий ифтихор туйғусини шакллантиришга хизмат қиладиган аниқ фактлар, юртимиз тараққиёти билан боғлиқ рақамларни келтириш, ҳукуматимиз томонидан олиб борилаётган бунёдкорлик ишлари, Олий Мажлис сессияларидаги давлатимиз раҳбари томонидан берилган маълумотлардан фойдаланиш, талаба-ёшларнинг ўзлари булар мукамал ўқиб, эркин мушоҳада қилишлари, уларни миллатимиз ва давлатчилигимиз тарихи ва қадимий анъаналаримиз билан қиёслаб ўзлаштириш яхши натижалар беради.

Яна бир муҳим жиҳат шундан иборатки, ёшларда миллий ифтихор туйғусини шакллантиришда баландпарвоз гаплар, қуруқ насиҳатгўйликдан қочиш керак. Талабаларнинг “катталиқ ҳиссига” таяниб, Ватан ва эл-юрт тараққиётида уларнинг бевосита масъул эканликлари, тарихда ота-боболаримиз ҳаёти юксак маънавият эгаси эканлигимизга асос бўлишини жиддий туриб, уларнинг шахсий фикрларига қўшилган ҳолда, бўлажак маълум касб-кор эгалари сифатидаги билимларини ўрганган тартибда ёндашиш керак бўлади.

Демак, ёшлар онгига миллий ифтихор туйғусини сингдириш енгил-елпи қараладиган ёки шошма-шошарликни талаб қиладиган жараён эмас, аксинча, бу ҳолат педагоглар ҳаракатининг беҳуда сарфланишига сабаб бўлиши мумкин.

Талаба-ёшларда миллий ифтихор туйғусини шакллантиришда Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги томонидан ишлаб чиқилган миллий истиқлол ғоясининг асосий тушунча ва тамойилларини

ўргатишга қўйилган универсал талабларга эътиборни қаратиш ўринли бўлар эди, деб ҳисоблаймиз:

- ўқув машғулотларини олиб боришда талабаларнинг ёши, тафаккури, дунёқараши ва қизиқишларини ҳисобга олиш;

- таълим-тарбиянинг илғор, таъсирчан воситаларидан, замонавий ўқитиш технологияси имкониятларидан кенг фойдаланиш;

- айрим тушунчаларни ҳаддан зиёд соддалаштириш, таълимнинг эскича услуб ва тамойилларини қўллаш натижасида фаннинг кадрсизланишига йўл қўймаслик;

- таълим жараёнида тазйиқ ўтказмасдан маърифий асосда иш тутиш, ёшларнинг мустақил ва эркин фикрлаш, баҳс-мунозара юритиш кўникмаларини оширишга эътибор қаратиш;

- ўқитувчи ва тингловчилар ўртасида ўзаро ҳамфикрлик ва ҳамкорлик муҳитини шакллантириш, мавзунинг тушунча ва тамойилларини шарҳлашда ҳаётий мисоллар, бугунги дунёда рўй бераётган воқеалар таҳлилидан, матбуот материалларидан кенг фойдаланиш;

- ёшларда ғоялар ўз маъно-моҳиятига кўра бунёдкор ёки вайронкор бўлиши ҳақидаги ҳаётий ва ҳаққоний тасаввурларни шакллантириш;

- миллий истиқлол ғоясининг инсонпарварлик моҳиятини кўрсатиш асосида мустақиллик биз учун энг олий қадрият, уни асраб-авайлаш эса ҳар биримизнинг муқаддас бурчимиз эканини талабаларнинг қалби ва онгига сингдириш [130,3-4-бетлар].

Шу ўринда, талабаларда миллий ифтихор туйғусини шакллантиришда зўрлаш, мажбурлаш усулларида қочиш лозимлигини қайта-қайта уқтириш лозим, деб ўйлаймиз. Жаҳон адабиётида муносиб ўрин эгаллаган француз ёзувчиси Анатоль Франс: ”Тазйиқ остида берилган билим ақлни бўғади”,-деган эди.

Ҳар қандай фикрни тингловчига етказишда, бизнинг ҳолатимизда, талабаларда миллий ифтихор туйғусини шакллантиришда билим, кўникма ва малака ҳосил қилувчи ўқитувчи шахси ва унинг ўқитувчилик лаёқати тарбияланувчи томонидан ҳис қилиниши катта аҳамият касб этади. Агар ўқитувчи обрўли бўлса, у қайси фандан дарс беришидан қатъий назар, берадиган маълумоти ишонарли ва таъсирчан бўлади.

Профессор-ўқитувчининг талабаларга етказадиган маълумотлари мазмуни ва уни дидактик нуқтаи назардан қандай берилиши ҳам муҳим аҳамият касб этиши педагогикага аён.

Ёшларда миллий ифтихор туйғусини шакллантиришга хизмат қилувчи материалнинг шакли қандай бўлиши керак:

-китобларда баён этилган бўлиши;

-матнга монанд махсус кўргазмали қуроллар тайёрланган бўлиши мумкин.

Иккала ҳолатда ҳам биз ёзма нашр шаклини назарда тутдик, чунки бу ҳолатда кўпчиликка манфаатли маълумотлар қўлдан-қўлга ўтиб, ўз аудиториясини кенгайтириши қулай бўлади; ўз таъсирини кучайтириш учун китобий матнлар ёки миллий ифтихор туйғусини шакллантирувчи кўргазмали қуроллар қайта-қайта ўқирилиши, хаттоки ёд олинishi мумкин бўлади; китобий тилда ёзилган бирор матн мураккаброқ, тушунарсиз бўлса, профессор-ўқитувчи томонидан, деталлаштирилиб тушунтирилиб берилади; ёзма маълумотни тингловчининг ўзи алоҳида ҳам қироат қилиши имконияти бўлади ва ҳоказо.

Дарс ва дарсдан ташқари вақтларда ёшларга миллий ифтихор туйғусини сингдиришда педагогик жиҳатдан эътиборга олинishi лозим бўлган яна бир муҳим жиҳат – қандай воситалар ёрдамида берилаётган маълумотни етказиш масаласидир. Китоблар, тайёр кўргазмали қуроллардан ташқари ҳозирги кунда аудио-видео воситалар, мултимедиалар, видеослайдлар, масофали ўқитиш, электрон версиялардан фойдаланиш имкониятлари кенгаймоқда. Бизнингча, қўйилган мақсадга эришишда аудио-визуал идрок этиш воситаларидан ўринли ва унумли фойдаланиш яхши самара беради.

Талаба-ёшлар онгига миллий ифтихор туйғусини сингдириш миллатнинг ютуқлари, обрў-эътибори билан фахрланиш, унинг муаммоларига бефарқ қараб турмаслик; ўз элига, миллатига жонкуяр бўлиш; ўз миллатининг моддий, маънавий меросини асраб-авайлаш; халқ одатлари, анъаналари, қадриятларини ҳурмат қилиш, уларни бойитиш ва такомиллаштириш; ўз миллатига меҳр-муҳаббатини амалда намоён қилиш; ўзга миллатларни ҳурмат қилиш; аجدодлар хотираси олдида ворислик масъулиятини ҳис қилиш каби тарбия жараёнининг жиддий ва кечиктириб бўлмас вазифалари билан боғлиқ.

Японияда талабалар халқ тарихи, адабиёти, маданияти, муסיқаси, ўймакорлик санъатига доир ҳар қандай саволга бемалол

жавоб қайтара олар эканлар. Чунки шу соҳалар мактабда бошқа предметлар қатори ўқитилар экан. Болалар ёшлик пайтидан эътиборан ўз халқи тарихига алоқадор нарсаларни кўпроқ билишлари керак. Шунда улар бошқа халқлар тарихини ҳам осон ўзлаштиради.

Юқори ўспиринлик даври ёшларнинг ўзлигини англаш, ўз кадр-қимматини билиш, бошқаларга нисбатан муносабатда бўлиш тажрибасини эгаллаш, ўзи ёқтирган ва ўзига яқин бўлган нарсаларга интилиш, ўзининг наслу-насаби билан қизиқиш, уларга тақлид қилиш, ўзи танлаган касби, ўзининг қизиқишлари доирасига яқин бўлган аجدодларимиз ҳақида, тарихимиз ҳақида кўпроқ билишга мойиллик, ўз-ўзича улардан фахрланиб, уларга лойиқ тарбияли бўлишга ҳаракат қилиш туйғулари жўш урган давр ҳисобланади. Айтмоқчимизки, талабалик йилларига тўғри келадиган бу давр биз мақсад қилиб олган миллий ифтихор туйғусини сингдиришга жуда мойил ва қулай фурсат ҳисобланади, айнан шу даврда маълум бир тизим асосида ишланса, яхши натижаларга эришиш мумкин.

Агар талаба камол топаётган оилада ёки жамоада самимий муносабатлар муҳити мавжуд бўлса, унинг дўстлари, тенгқурлари, қариндош-уруғига нисбатан меҳр-муруввати қўллаб-қувватлаб турилса- бу илиқ туйғулар Ватанига, халқига муҳаббат, дўстга садоқат, ота-онага ва устозларига меҳр-саҳоват, яқинларини эъзозлаш, улар билан фахрланиш кабиларга айланади. Буларнинг мавжудлиги эса шахснинг баркамоллиги, унда барча инсоний фазилатлар мавжудлигининг муҳим мезонларидан ҳисобланади.

Олий ўқув юрти талабаси бирор бир касбни танлар экан, ўзи танлаган мутахассисликни эгаллаш учун ўзида қандай шахсий хислатлар бўлиши кераклигини яхши билиши керак, шу орқали юқори мақсадларга эришиши мумкин бўлади. Бунинг учун эса унга факатгина тор доирадаги касбига оид билимларгина эмас, балки ўзбек миллатига ота-боболаримиздан мерос бўлиб келаётган инсоний хислатлар, урф-одатлар, удумларни мукаммал билиши керак, улардан фахрланиши, ўзининг касби билан бевосита боғлиқ жаҳонга машҳур аждодларимиз шахсий ҳаётлари ва фаолиятларини чуқур ўрганиб, миллий ифтихор туйғусини туйиши жуда катта аҳамият касб этади. Шунинг учун ҳам янги таълим стандартлари доирасида мутахассислар тайёрлаш бугунги кунда ҳар бир

педагогдан талабанинг иқтидори, унинг қизиқишлари, маънавиятини оширишни талаб этади.

Ўспиринга бирор бир ғояни сингдиришда идеаллар жуда муҳим аҳамият касб этади. Тарбиячи тарбияланувчисини кимнинг ўрнида кўришни хоҳласа, уни тарбияланувчи кўзида идеал даражасига етқaza олиши керак бўлади. Масалан, ўспириннинг идеали унинг отаси, у отасидай учувчи бўлмоқчи, у яқин орада бу мақсадга эришиб билмайди, лекин унга интилади, ўзида отасида бор хислатларни такрорлашга ҳаракат қилади.

Яна бир муҳим жиҳат ўспириннинг қизиқишларини инобатга олган ҳолда, унинг дунёқарашини ва эътиқодини шакллантириш масаласи. Эътиқоднинг предмети турлича бўлиши мумкин: Ватанга эътиқод, динга, фанга, касбга, оилага, ахлоқ меъёрларига, гўзалликка ва шунга ўхшаш. Агарки, инсонда бирор нарсага эътиқод шаклланган бўлса, у яхши, одамларга, жамиятга нафи тегадиган бўлиб етишади. Масалан, Алишер Навоийнинг бутун ҳаёти халққа ва миллатга фидойиликнинг намунаси сифатида, туркий халқлар адабиётига асос солишга бағишланганлиги, Имом ал-Бухорий, Ибн Сино, Ал-Хоразмий, Абу Райҳон Беруний каби буюк алломаларимизнинг илм ва ижод йўлидаги қатъиятлари, эришган ютуқлари эътиқодлиликнинг ёрқин намунасидир.

Демак, ҳақиқий эътиқоди кучли инсон илмга интилади, ўз мақсадига эришишга ҳаракат қилади, ҳар томонлама баркамол бўлишга тиришади, буюкларга ҳавас қилади. Агар талабаларимизда Ватанга меҳр, ота-боболаримизга ҳурмат, юртимиз келажагига ишонч хислатларини эътиқод даражасига чиқаришга эришсак, миллий ифтихор туйғусини шакллантириш, деган буюк мақсадимизга эришган бўламиз. Шахсдаги эътиқодлилик ҳам, миллий ифтихор туйғуси ҳам – инсондаги журъат, фидойилик, ҳалоллик, ирода, виждон, қатъиятлилиқ, инсонпарварлик, ватанпарварлик каби қатор ижобий сифатлар билан боғлиқдир.

Талаба-ёшларда миллий ифтихор туйғусини шакллантириш ўта масъулиятли вазифа бўлиб, бу иш бевосита профессор-ўқитувчилардан ўта юксак педагогик маҳоратни, педагогик этика ва инсоний маданиятни талаб этади. қайси фандан дарс беришидан қатъий назар бугунги талаба олдида кирадиган маърузачи-педагог ўз қарашлари, фанига муносабати, ўзбеклар тарихи ва маданиятини чуқур билиши ва эътиқоди билан бола шахсига таъсир этиш масъулиятини унутмаслиги керак.

Талаба-ёшларда миллий ифтихор туйғусини шакллантиришнинг бевосита иштирокчилари ва масъуллари ҳисобланувчи педагоглар қуйидаги хислатларга эга бўлишлари лозим:

1. Жамиятда ўз мавқеларига эга бўлишлари, бошқаларга ҳар жиҳатдан ўрнатқуч бўлишлари зарур. Агар ўқитувчи маънавий қашшоқ, таъмагир бўлса, аудиторияда ҳеч қандай натижага эриша олмайди.

2. Мустақил фикрга эга бўлишлари керак. Шундагина улар талабаларда мустақил фикрлаш, ўз мулоҳазаларини эркин баён этиш кўникмаларини шакллантира оладилар.

3. Улар ўзлари яшаётган жамиятда рўй бераётган туб ўзгаришларнинг моҳиятини тез ва тўғри англай олишлари, миллат тарихи ва маданиятидан хабардор бўлишлари, ватанпарварлик хислатига эга бўлишлари лозим.

4. Улар миллий истиқлол ғояси ва мафкура асосларини тўғрисидаги билимларга эга бўлиш, улар ҳақида талабаларни хабардор эта олишлари керак.

5. Таълим-тарбия жараёнига янгича ёндошишлари, педагогик фаолиятларида илғор технологияларни самарали қўллаш олишлари мақсадга мувофиқ.

6. Ҳар бир дарснинг муваффақиятини таъминловчи омиллардан бири ўқитувчи ва талабалар ўртасида самимий, ўзаро ҳамкорликка асосланган муносабатни қарор топтира олиш саналади.

Ёшларда миллий ифтихор туйғусини шакллантиришда асосан улар ўқийдиган, ўрганадиган барча турдаги маълумотлар (китоблар, оммавий-ахборот воситалари, мулоқот жараёнлари, бевосита уларга ўқитиладиган фанлар) - шаклланадиган янгича тасаввурлар, янгича тарбия ва янгича дунёқараш учун заминдир.

Олий ўқув юртлари талабаларида миллий ифтихор туйғусини шакллантириш бевосита ота-оналарнинг ва тарбиячи профессор-ўқитувчиларимизнинг саводхонлиги, уларнинг тарбияланганлик даражалари билан ҳам боғлиқдир.

Шахс маънавияти, тарбияси, дунёқараши — асосан оиладан бошланади. Миллий ифтихор туйғуси дастлаб фарзандларимизга боболар ўғити, ота ибрати, она меҳри орқали сингдирилади. Оиласини севган, яқинларини эъзозлаган тарбияланувчи шахс ҳеч қачон Ватанига қарши бўлмайди, уни севади, ардоқлайди, келажаги

учун курашади. Миллий ифтихор туйғуси, авваламбор, ўзбек оиласидаги тарбия анъаналари ва уларни такомиллаштириш, миллий қадриятларимизни турмуш тарзининг ажралмас бўлагига айлантириш, ўзаро мулоқотда Шарқона маданият ва замонавий шаклларни уйғунлаштириш, халқимизга ота-мерос меҳнат тарбияси, унинг фаровон ҳаётнинг асоси сифатида қадрланишига эришиш орқали шаклланиб боради. Ота-она оилада боланинг нима иш билан шуғулланиши, қандай китобларга қизиқиши, қандай фильмлар томоша қилиши, қандай мусиқага қизиқиши, касб танлашдаги интилишлари каби ҳаракатларини кузатиб, уларни назорат қилиб, маслаҳатлар бериб бориши лозим бўлади. Бу ўринда ота-онанинг саводхонлик даражаси ҳам инобатга олиниши керак бўлади. Оилавий муносабатлар доирасида миллий урф-одатларимиз ва анъаналаримизни ҳаётимизга сингдириш, болаларимизда қадриятларимизга меҳр-муҳаббат уйғотиш, ”Ватан остонадан бошланади”,-деган пурмаъно ҳикматнинг мағзини чақиш, миллий ифтихор туйғусини сингдиришнинг қандай натижаларга олиб келиши, баркамолликка эришган фарзандимиз оиласининг юзини ёриқ қилиши каби тушунчаларнинг маъносини, аввало, ота-оналаримиз англаб етсалар, болаларимиз билан таълим муассасаларида ишлаш осонроқ кечади.

ХУЛОСА

Олий таълим муассасаларининг талабаларида миллий ифтихор туйғусини шакллантириш муаммоси ижтимоий характерга эга. Бинобарин, талабаларда миллий ифтихор туйғусини шакллантириш уларни Ватан равнақи, юрт ободлиги ва халқ фаровонлиги йўлида фидокорона меҳнат қилиш, ўзи яшаётган жамиятда тинчлик ва хавфсизликнинг барқарор бўлиши йўлида курашиш, турли миллат ва элатга мансуб кишилар ўртасидаги ўзаро иноқликнинг қарор топишига ўз улушини қўшишга интилиш кўникмаларининг шаклланиши ҳамда миллат вакили сифатида ўз кадр-қимматини англаб етишга ундайди.

Собик Шўро тузуми даврида «Буюк Совет халқини шакллантириш» Концепциясининг амал қилганлиги манбаларда миллий туйғу ва шахсда уни шакллантириш масаласи ҳақида сўз юритиш имкониятини бермади. Бу муаммони ўрганишга XX асрнинг 70-йилларидан бошлаб жиддий эътибор қаратилди.

Миллий ўз-ўзини англаш – миллий ифтихор туйғуси ва Ватанни севиш, миллий маданиятни англашдаги қувонч, миллий ривожланиш ва халқ манфаати учун хизмат қиладиган сиёсий ҳаракатлар ва ғояларнинг ҳаққонийлигини англаб етиш каби туйғулар негизида шаклланади.

Миллий ўз-ўзини англашнинг ижобий сифатларидан бири ватанпарварликдир. У ўз миллати ҳамда умуминсоний ривожланиш талабларини бирдек чуқур англаб етишдан иборат.

Талабаларда миллий ифтихорни шакллантириш улар онгига миллат тақдири, бугуни ва эртанги кунига ишонч, у томонидан яратилган маданиятдан фахрланиш, уни асраш ва бойитиш йўлида меҳнат қилиш ғояларини сингдиришдан иборат.

Олий таълим муассасаларида талабаларнинг миллий ифтихор туйғусига эга бўлишларини таъминлашда бу жараённи яхлит ташкил этиш, унда ҳар бир самарали омилдан мақсадли фойдаланиш, имкониятларни кўра олиш ва уларнинг самарадорлигини баҳолаш муҳим аҳамиятга эга.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Каримов И.А. Адолат, Ватан ва халқ манфаати ҳар нарсадан улуг. - Т.: Ўзбекистон, 1998.
2. Каримов И.А. Баркамол авлод - Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. - Т.: Шарқ нашриёт-матбаа концерни, 1997.
3. Каримов И.А. Биздан озод ва обод Ватан Қолсин. Т. 2. -Т.: Ўзбекистон, 1994.
4. Каримов И.А. Биз келажагимизни ўз қўлимиз билан қурамыз. Т. 7. - Т.: Ўзбекистон, 1999.
5. Каримов И.А. (Ислом Каримов.Ўзбек халқи ҳеч қачон, ҳеч кимга қарам бўлмайди. Т.13—Т.: "Ўзбекистон", 2005.244—бет)
6. Каримов И.А. Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт - пировард мақсадимиз. 8-жилд. - Т.: Ўзбекистон, 2000. 528 б.
7. Каримов И.А. Ўзбекистон буюк келажак сари. - Т.: Ўзбекистон, 1998.
8. Каримов И.А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура. Т. 1. — Т.: Ўзбекистон, 1996.
9. Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар. — Т.: Ўзбекистон, 2000. — 80 б.
10. Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида» қонуни //Баркамол авлод — Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. — Т.: Ўзбекистон, 1997.
11. Ўзбекистон Республикасининг «Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури» //Баркамол авлод — Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. — Т.: Ўзбекистон, 1997. — 31-60-б.
12. Алметов Н.Ш. Ўқув-тарбия жараёнида халқ педагогикасининг тарбиявий имкониятларидан фойдаланиш //Ўқит.учун.қўлл. — Чимкент, Жан.КозМИТИ, 1993. — 90 б.
13. Бабилаев А.Н. Национальная психология как явление общественной жизни: Автореф. дисс. ... канд.пед.наук. — М.: 1991. — 21 с.
14. Бахранов Ш. Шахс миллий ўзлигини англаш қонуниятлари. — Самарқанд: Зарафшон, 1995. — 136 б.
15. Гаппилов Б.Т. Талабаларда ахлоқий ўз-ўзини англашнинг ўқув жараёнидаги динамик тараққиёти: Псих.фанл.номз. ... дисс. — Т.: 1993. — 133 б.
16. Жўраев Н. Уйғоқ нигоҳ. - Т.: Ўзбекистон, 1995. - 152 б.
17. Жўраев Н. Юксалиш. - Т.: Ўзбекистон, 1995. - 152 б.

18. Жўраев Н. Ўзлигингни англаш мавриди. - Т.: Ўзбекистон, 1990. - 126 б.
19. Иброҳимов А., Султонов Х., Жўраев Н. Ватан туйғуси. – Т.: Ўзбекистон, 1996. – 397 б.
20. Каримова В.М. Миллий истиқлол ғоясини таълим жараёнига жорий этишнинг педагогик ҳамда психологик асослари. – Т.: ЎАЖБНТ, 2002. – 26 б.
21. Курбанов Ш.Э., Сейтхалилов Э. Влияние Национальной программы по подготовке кадров на развитие общества и формирование личности /Учеб. пособие. – Т.: Акад.гос. и общ. строит., 1999. – 100 с.
22. Курбанов Ш.Э., Сейтхалилов Э. Национальная программа по подготовке кадров: основа достижения стратегической цели. – М.: ГЭОТАР, 2000. – 136 с.
23. Маматкулова Р. Миллий маънавий мерос асосида университет талабаларида хулқ-одоб фазилатларини тарбиялаш: Пед.фанл.номз. ... дисс. – Т.: 1995. – 220 б.
24. Махмутова Г.И. Олий педагогик таълим тизимида талабаларни маънавий шакллантиришнинг ижтимоий педагогик хусусиятлари: Пед.фанл.номз. ... дисс. – Т.: 2004. – 179 б.
25. Мусурмонова О. Маънавият қадриятлар ва ёшлар тарбияси. - Т.: Ўқитувчи, 1996.
26. Мусурмонова О. Оила маънавияти ва миллий ғурур.. – Т.: Фан, 1996.
27. Ортиқов Н. Миллий ва умуминсоний қадриятлар асосида ўқувчи шахсини ахлоқий шакллантириш: Пед.фанл.докт. ... дисс. – Т.: 2000. – 305 б.
28. Отамуродова Р. Талаба-ёшларнинг маънавий тарбияси //Халқ таълими ж., 2000. 6-сон. – 26-28 б.
29. Толипов Ў., Усмонбоева М. Педагогик технология: назария ва амалиёт. – Т.: Фан, 2005. 8-б.
30. Шарифхўжаев М. Ифтихор. - Т.: Ўзбекистон, 1993.
31. Қосимов У.А. Комил инсоннинг ижтимоий-психологик хусусиятлари: Псих.фанл.номз. ... дисс. автореф. – Т.: 2004. – 24 б.
32. Қосимова З.Х. Талаба ёшларда мафкуравий иммунитетни шакллантиришнинг педагогик асослари (Олий ўқув юртлари

- маънавий-маърифий ишлари мисолида): Пед.фанл.номз. ... дисс. – Т.: 2004. – 208 б.
33. Қурбонийёзова З.К. Тарбиявий ишлар жараёнида ўқувчиларда миллий ўзликни англашни шакллантиришнинг педагогик асослари (қорақалпоқ мактабларининг VII-IX синфлари мисолида): Пед.фанл.номз. ... дисс. автореф. – Т.: 2002. – 21 б.
34. Қуронов М. Ўзбекистон умумий ўрта таълим мактабларида миллий тарбиянинг илмий-педагогик асослари: Пед.фанл.докт. ... дисс. - Т.: 1998. - 316 б.
35. Ғозиев Э. Психология: Ёш даврлари психологияси (Пед. инстлари ва уни-тлари учун ўқув қўлл. – Т.: Ўқитувчи, 1994. – 224 б.
36. Жандильдин Н. Природа национальной психологии. - Алма-Ата: 1971.-354 с.
37. Гнатенко П.И., Кострюкова Л.О.Национальная психология: анализ проблем и противоречий. – Киев: 1990. – 265с.
38. Бауэр О.Национальный вопрос и социал-демократия.- С.-Петербург: 1990.- 179с.
39. Ильин И.А. Путь к очевидности. – М.: 1993.- 267с.
40. Анохина В.М., Павлова М.Б. Воспитание гражданина в современной школе.- Омск: 2003.- 89с.
41. Широкова Е.Ф., Филиппова Ж.Т. Народная педагогика – источник научной педагогики.- Барнаул: 2004.- 98 с.

